

Obsahy rizikových prvků v půdách

Půda v sobě obsahuje mimo jiné i rizikové prvky, známé též pod názvem těžké kovy. Tyto prvky mohou být geogenního (přírodního) původu, tzn. že se do půdy dostávají při zvětrávání matečné horniny či substrátu. Přirozený obsah rizikových prvků bývá většinou nízký a jen zřídka dosahuje toxickej úrovni. Rizikové prvky mohou být také antropogenního původu, tzn. že se do půdy dostávají činností člověka. Pak bývá jejich obsah vyšší a mohou se významně podílet na kontaminaci půdy, zejména její povrchové organominerální (humózní) vrstvy. Jejich vysoké množství může mít negativní dopad na půdu, pěstované rostliny, živočichy i člověka.

Potenciálně kontaminované půdy se mohou vyskytovat na místech starých průmyslových či zemědělských záteží, v okolí výsypků dolů, v průmyslových oblastech nebo na územích ležících po směru větru od průmyslových oblastí. Ani zemědělské půdy nejsou ochráněny před možnou kontaminací rizikovými prvky. Jejich kumulace v orném horizontu může mít negativní dopad nejen na půdu samotnou a její úrodnost, například snížení mikrobiální aktivity, ale i na pěstované plodiny, přes které se mohou tyto prvky dostávat do potravino-vého řetězce.

Nadměrné množství rizikových prvků v půdě může být toxickej nejen pro rostliny, ale také pro živočichy včetně člověka. Jejich působení má nejčastěji trvalý charakter, způsobený přenosem v potravním řetězci, kdy se tyto kovy bioakumulují (zvyšují koncentraci) v pletivech a tkáních živých organismů. Akutní otrava způsobená příjemem potravy nebo kontaktem s kůží je vzácná, nikoli však vyloučená. Na druhou stranu jsou některé těžké kovy (například měď, selen a zinek) stopovými prvky nezbytnými pro metabolismus živých organismů, člověka nevyjímaje.

Zákonné nástroje a metodika

Podle zákona č. 156/1998 Sb., o hnojivech, ve znění pozdějších předpisů, provádí Ústřední kontrolní a zkoušební ústav zemědělský (ÚKZÚZ) v rámci agrochemického zkoušení zemědělských půd (AZZP) také sledování obsahů rizikových prvků. Rozsah a způsob tohoto sledování stanovuje Ministerstvo zemědělství (§ 10 zákona o hnojivech). Obsah rizikových prvků (As, Be, Cd, Co, Cr, Cu, Hg, Ni, Pb, V, Zn) v zemědělských půdách je hodnocen podle preventivních a indikačních hodnot uvedených ve vyhlášce č. 153/2016 Sb., o stanovení podrobnosti ochrany kvality zemědělské půdy a o změně vyhlášky 13/1994 Sb., kterou se upravují některé podrobnosti ochrany zemědělského půdního fondu. Výsledky uvedeného sledování jsou vedeny v databázi v Registru kontaminovaných ploch (RKP). Základem registru jsou analýzy vybraných vzorků půd z cyklu AZZP z let 1990–1992, kdy byl v rámci AZZP z každých přibližně 100 ha zemědělské půdy analyzován jeden směsný vzorek na obsah rizikových prvků (asi 34 800 vzorků). Postupně se databáze doplňuje a zpřesňuje a ke konci roku 2021 obsahovala více než 64 000 vzorků.

Ve vzorcích se na začátku sledování stanovoval obsah rizikových prvků ve výluhu $2M\text{HNO}_3$. Stanovení prvků touto metodou bylo ukončeno v roce 2010. V roce 1998 bylo zahájeno stanovení rizikových prvků extrakcí lučavkou královskou. Tato metoda se používá dodnes. Nejprve byl uvedenou metodou stanovo-

ván obsah osmi rizikových prvků (As, Be, Cd, Cu, Mo, Ni, Pb a Zn), ke kterým v roce 1999 přibyly Co, Cr a V. Od počátku sledování se stanovuje také obsah Hg, u které se stanovuje její celkový obsah.

Jeden směsný vzorek na orné půdě a trvalých travních porostech reprezentuje plochu sedmi až deseti hektarů v závislosti na půdních podmínkách a výrobní oblasti. U chmelnic a sadů je plocha pro odběr jednoho směsného vzorku tři hektary a u vinic dva hektary. Na ploše pro odběr jednoho směsného vzorku se provede sondovací průzkum minimálně 30 vpichů, které jsou rovnoměrně rozmištěny po pozemku se stejnou plodinou. Z půdního vzorku vysušeného na vyzduchu se odstraní větší částice

skeletu, rostlinné a živočišné zbytky a po rozdracení se na prosevce oddělí částice menší než 2 mm. Tento prosek se dále analyzuje v laboratořích ÚKZÚZ.

U vzorků se sledují tyto parametry:

- druh půdy – příslušné hodnoty se získávají převodem z kódů BPEJ nebo, pokud není možné je získat převodem, stanoví se kategorie půd (lehká, střední nebo těžká) prstovou zkouškou;
- pH – výměnné pH se stanoví ve výluhu CaCl_2 měřením iontové selektivní elektrodou;
- rizikové prvky (As, Be, Cd, Co, Cr, Cu, Mo, Ni, Pb, V, Zn) se stanoví metodou ICP-OES v extraktu lučavky královské;
- Hg – se stanoví analýzou celkového obsahu analyzátorem AMA.

Tab. 1 – Rizikové prvky v zemědělských půdách ČR za období 1998 až 2020 stanovené v extraktu lučavky královské

Rizikový prvek	Preventivní hodnota podle vyhlášky č. 153/2016 Sb.		Průměrný obsah rizikových prvků (mg/kg)		Počet analyzovaných vzorků celkem	Procento vzorků překračujících preventivní hodnotu		
	lehké půdy ¹⁾	běžné půdy ²⁾	lehké půdy ¹⁾	běžné půdy ²⁾		lehké půdy ¹⁾	běžné půdy ²⁾	celkem všechny půdy
As	15,0	20,0	11,4	11,7	17 086	14,3	8,2	9,0
Be	1,5	2,0	0,9	1,0	17 286	11,9	3,7	4,8
Cd	0,4	0,5	0,2	0,3	17 312	11,4	9,5	9,8
Co	20,0	30,0	10,4	11,6	17 296	4,0	2,0	2,2
Cr	55,0	90,0	42,9	40,1	17 317	18,4	3,9	5,8
Cu	45,0	60,0	18,0	21,3	17 318	2,7	2,9	2,9
Hg ³⁾	0,3	0,3	0,1	0,1	55 751	1,5	2,2	2,1
Ni	55,0	60,0	22,9	24,2	17 318	4,7	4,0	4,1
Pb	120,0	130,0	25,0	28,0	17 316	4,6	3,6	3,7
V	105,0	120,0	44,3	48,7	17 264	1,0	2,3	2,2
Zn	120,0	105,0	70,9	74,4	17 318	9,7	5,8	6,3

Poznámka:

¹⁾ Lehké půdy: půdy vzniklé na velmi lehkých a chudých matečných horninách, jako jsou písky a štěrkopisy. Při výměně těchto půd se vychází ze zastoupení jemných částic (do 0,01 mm), které tvoří maximálně 20 %. Tyto půdy se vyznačují velmi nízkou absorpční kapacitou.

²⁾ Běžné půdy: písčitohlinité, hlinité, jílovitohlinité a jílovité půdy, které zaujmají převažnou část zemědělsky využívaných půd; jedná se o půdy s normální variabilitou prvků, s normálním půdním vývojem v různých geomorfologických podmínkách včetně půd na karbonátových horninách

³⁾ uvedené hodnoty vyjadřují celkový obsah Hg

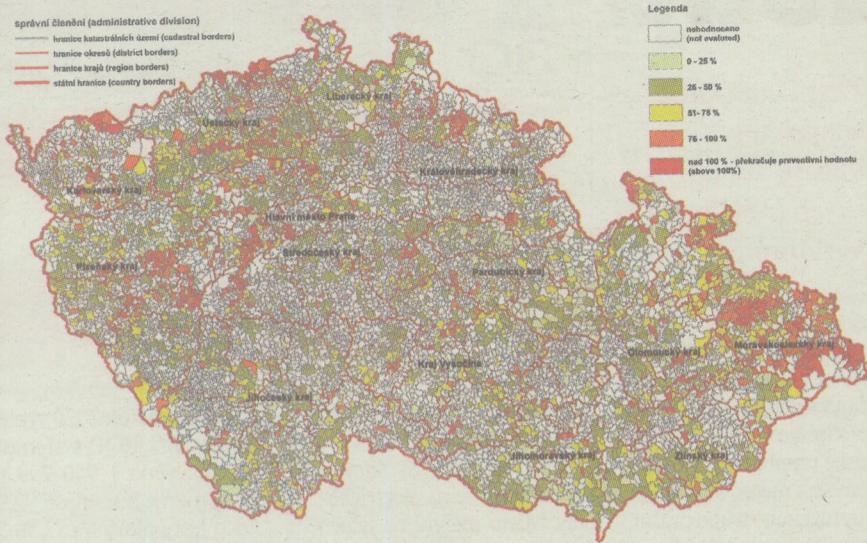
Tab. 2 – Počty a procenta analýz s překročením preventivních hodnot rizikových prvků od roku 1998 do roku 2020 podle půdního druhu (vyhláška č. 153/2016 Sb., lučavka královská) celkem za všechny prvky a rozlišením na prvky s převažující zootoxicitou a fytoxicitou

Prvek	Půdní druh	Počet analýz			Počet analýz s nadlimitním obsahem (počet)	Počet analýz s nadlimitním obsahem (%)
		celkem	s nadlimitním obsahem	s nadlimitním obsahem (%)		
Všechny prvky	lehké půdy	29 466	1 952	6,6		
	běžné půdy	199 116	7 995	4,0		
	celkem	228 582	9 947	4,4		
Zootoxicita	lehké půdy	11 667	467	4,0		
Cd, Hg, Pb	běžné půdy	78 712	3 038	3,9		
	celkem	90 379	3 505	4,8		
Fytoxicita	lehké půdy	8 912	792	8,9		
Cr, Cu, Ni, Zn	běžné půdy	60 359	2 520	4,2		
	celkem	69 271	3 312	4,8		

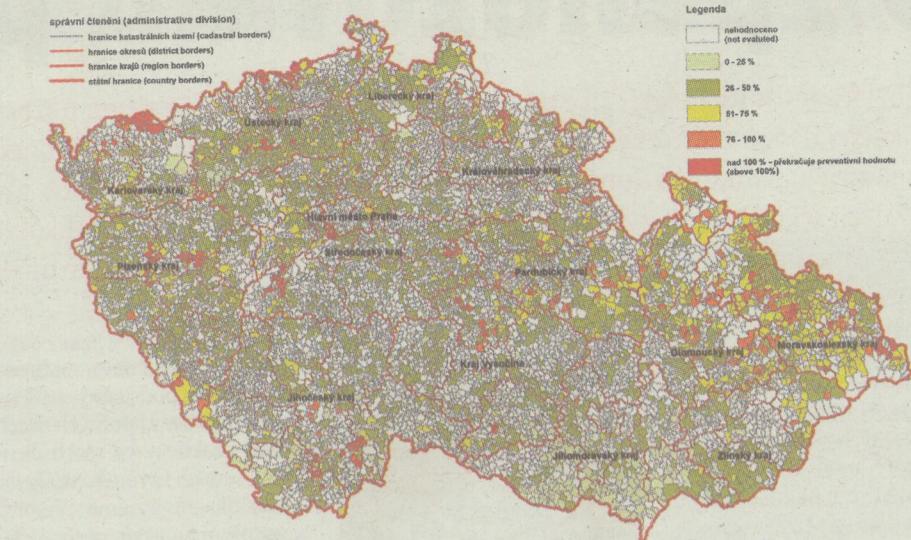
Tab. 3 – Obsah Cd, Hg a Pb v jednotlivých krajích ČR za období 1998 až 2020 (stanovení v extraktu lučavky královské)

Kraj	Kraj												
	Jihočeský kraj	Jihomoravský kraj	Karlovarský kraj	Kraj Vysočina	Královéhradecký kraj	Liberecký kraj	Moravskoslezský kraj	Olomoucký kraj	Pardubický kraj	Příbramský kraj	Sředočeský kraj	Ústecký kraj	Zlinský kraj
Lehké půdy													
Cd	medián obsahu (mg/kg)	0,18	0,15	0,27	0,22	0,26	0,20	0,33	0,19	0,08	0,25	0,19	0,21
	počet analyzovaných vzorků	450	212	78	414	125	97	60	51	191	178	235	94
Hg	medián obsahu (mg/kg)	0,06	0,05	0,09	0,07	0,08	0,10	0,10	0,08	0,07	0,08	0,06	0,07
	počet analyzovaných vzorků	660	403	434	1 328	445	348	377	360	537	751	1 221	186
Pb	medián obsahu (mg/kg)	20,6	12,55	20,44	21,2	24,5	23,1	30,5	34,4	20	20,43	20,4	15,5
	počet analyzovaných vzorků	450	212	78	414	125	97	60	51	191	178	235	94
Cd	medián obsahu (mg/kg)	0,18	0,19	0,25	0,20	0,17							

Obr. 2 – Mapa obsahu Hg (lučavka královská) – průměrné obsahy podle katastrálních území jako procenta preventivní hodnoty

Obr. 3 – Mapa obsahu Pb (lučavka královská) – průměrné obsahy podle katastrálních území jako procenta preventivní hodnoty

(Dokončení ze str. 28)

Hodnoty mediánů Pb jsou ve většině krajů vyšší v běžných půdách, pouze u tří krajů (Olomouckém, Moravskoslezském a Jihočeském) jsou vyšší v lehkých půdách. Nejvyšší mediánová hodnota u lehkých půd byla zaznamenána v Olomouckém kraji (34,4 mg/kg), jak je zřejmé z grafu 3, a má i nejvyšší procento nadlimitních vzorků, a to 11,8 %. Další nejvyšší procenta nadlimitních vzorků u lehkých půd mají Královéhradecký (9,6 %) a Jihočeský (5,8 %) kraj.

V Karlovarském a Zlínském kraji se dosud nenašel žádný nadlimitní vzorek překračující preventivní hodnotu pro lehkou půdu. U běžných půd je nejvyšší průměrný obsah Pb (30,0 mg/kg) v Moravskoslezském kraji, ale

Jak jsme na tom?

Na základě získaných výsledků obsahů rizikových prvků byly vypracovány mapy zatížení těmito prvků až na úrovni katastrálních území. Pro mapovou interpretaci byly využity kompletní databázové soubory včetně doplňujících šetření. Ne všechna katastrální území jsou vzorkována, navíc hustota vzorkování je v jednotlivých katastrálních územích rozdílná. Obrázky 1 až 3 představují

nejvyšší procenta nadlimitních vzorků je v Karlovarském kraji (7,7 %). Druhé nejvyšší procenta nadlimitních vzorků má Ústecký kraj (7,5 %), který je následován krajem Libereckým (5,2 %). Nejvyšší počet vzorků (23,9 %) má mediánový obsah Pb v rozmezí 15–20 mg/kg.

mapy průměrných obsahů rizikových prvků (Cd, Hg a Pb) vyjádřených jako procenta z preventivních hodnot v zemědělských půdách v extraktu lučavky královské podle katastrálních území.

Na začátku monitorování rizikových prvků na zemědělských půdách proběhl velkoplošný průzkum, kdy jeden vzorek reprezentoval plochu 100 ha. Poté následovalo zahušťování (7 ha) v mís-

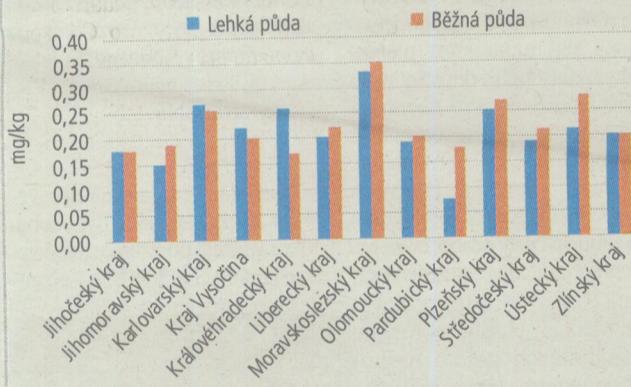
tech nalezení kontaminované půdy tak, aby byla získána přibližná hranice kontaminované plochy a současně pokračoval odběr vzorků u konvenčních a u ekologických zemědělců. Z Registrových kontaminovaných ploch lze pro extrakt lučavky královské přibližně odvodit podíl kontaminované zemědělské plochy, který se pohybuje kolem 1,0 % zemědělské půdy (přepočteno na výměru země-

dělské půdy 4205 tisíc hektarů v roce 2018 – zdroj Ministerstvo zemědělství). Kromě výsledků ze sledování těžkých kovů v půdě, víme z kontrol krmiv, které také provádí ÚKZÚZ, že záchyty zvýšených obsahů těžkých kovů v produkci jsou raritní, proto můžeme konstatovat, že z hlediska kontaminace sledovanými rizikovými prvky jsou na tom naše zemědělské půdy relativně dobře.

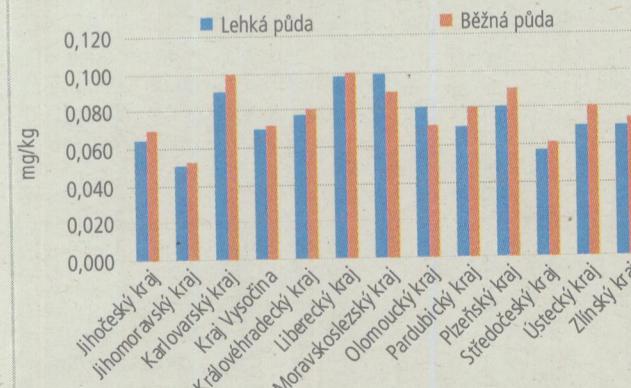
K vyhodnocení zářeje jednotlivých pozemků je však nutné přistupovat individuálně, se zretelem na původ zářeje, půdní druh a způsob využívání pozemku, neboť zvýšené koncentrace rizikových prvků mohou být původem antropogenního či geogenního.

Ing. Ladislav Kubík, Ph.D.
Ústřední kontrolní a zkoušební ústav zemědělský

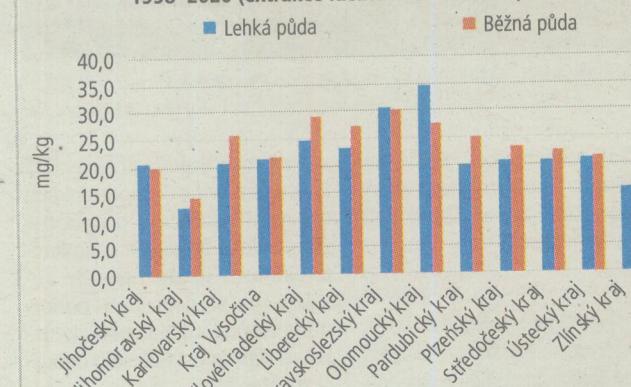
Graf 1 – Hodnoty mediánu Cd v jednotlivých krajích ČR za období 1998–2020 (extrakce lučavkou královskou)

Graf 2 – Hodnoty mediánu Hg v jednotlivých krajích ČR za období 1998–2020 (celkový obsah)

Graf 3 – Hodnoty mediánu Pb v jednotlivých krajích ČR za období 1998–2020 (extrakce lučavkou královskou)

Český bramborářský svaz vás zve při příležitosti 31. bramborářských dnů v Havlíčkově Brodě na odborný seminář konaný dne 22. října 2021 v Kulturním domě Ostrov (Na Ostrově 28, Havl. Brod) a výstavu vzorků odrůd brambor (před KD Ostrov) v rámci projektu Stabilita produkce brambor postupy šetrnými k životnímu prostředí a hospodaření s vodou v půdě

BRAMBORY 2021**PROGRAM**

8.00 - 9.00 Prezence

9.00 - 13.00

1. Uvítání Mgr. Vítězslavem Schrekiem, MBA, hejtmanem Kraje Vysočina

2. Uvítání Mgr. Janem Teclem, MBA, starostou města Havlíčkův Brod

3. Vyhlášení výsledků studentských soutěží - RNDr. Jiří Ptáček, CSc., VÚB Havlíčkův Brod

4. Vystoupení předsedy ČBS Ing. Josefa Králíčka

5. Vystoupení ministra zemědělství Ing. Miroslava Tomana, CSc.

6. Vystoupení prezidenta Agrární komory ČR Ing. Jana Doležala

7. Přestování brambor v roce 2021 - Ing. Jaroslav Čapl, CSc., ředitel VÚB Havlíčkův Brod

8. Průběžné výsledky uznávacího řízení sadby brambor v roce 2021 - Ing. Barbora Dobiášová, ÚKZÚZ

9. Aktuální fytokarantenní situace v bramborářství - Ing. Michal Hnázil, ÚKZÚZ

10. Výsledky úřední kontroly konzumních brambor - Ing. Martin Klanica, SZPI

11. Slovenské bramborářství v roce 2021 - Ing. Jozef Šumichrast, Ph.D., předseda Slovenského bramborářsko-zelenářského svazu

12. Vývoj cen brambor ze sklizně 2021 a situace na domácím a zahraničním trhu

Ing. Milan Čížek, Ph.D., VÚB Havlíčkův Brod

Oběd**12.30 - 14.30 Prohlídka vzorků odrůd brambor**

Seminář je pořádán ve spolupráci s Agrární komorou České republiky a Výzkumným ústavem bramborářským v Havlíčkově Brodě. Vstup na seminář a prohlídku vzorků odrůd brambor zdarma, občerstvení účastníků je zajištěno.

„Osobní údaje budou v souladu s nařízením EP a Rady (EU) č. 679/2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů, a o zrušení směrnice 95/46/ES zpřístupněny také Státnímu zemědělskému intervenčnímu fondu a Ministerstvu zemědělství pro účely administrace, kontroly a evaluace Programu rozvoje venkova na období 2014–2020.“

31. bramborářské dny podporují:

Akce se koná pod záštitou
ministra zemědělství
Miroslava Tomana.

HLAVNÍ SPONZOŘI:

EUROPLANT

Ceský bramborářský svaz, z. s.
Dobrovského 2366
580 01 Havlíčkův Brod
Telefon: +420 569 466 243
E-mail: cbshb@cbshb.cz
www.cbshb.cz